

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ
ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Збірник наукових праць

Херсон 2004

2) як забезпечується чіткість восприяття і запоминання формулювань і визначень визначених мовних понять;

3) як учасники підводяться до усвоєння нового поняття «глагол», які цілесобразні граматико-орфографічні вправи проводяться по темі.

Різноманітні граматико-орфографічні вправи, проводимі в 1-3 класах як засіб перевірки рівня сформованості мовних понять, показують, які саме труднощі виникають у школярів при їх вивченні.

В ході лабораторних занять, проводимих в школі, на яких студенти спостерігають за ходом уроку і аналізують діяльність вчителя і учнів, вони виявляють труднощі формування різних понять, виявляють причини їх виникнення.

Базою для роботи над мовними поняттями студентів служать їх знання про сучасний російський мову і методику її викладання в початкових класах. На заняттях виснажують, який рівень сформованості понять у самих студентів, який обсяг понять у учасників молодших класів.

Проблема формування мовних понять учасників, підготовка до цієї роботи студентів залишається ще недостатньо вивченою, вона потребує більш детального дослідження.

Література

1. Буслев Ф.И. Преподавание отечественного языка. – М., 1992. – С. 44, 68-69.
2. Боговяленский Д.Н. Некоторые психологические проблемы обучения грамматике. – М.: Высш. шк., 1989.
3. Айдарова Л. И. Психологические проблемы обучения младших школьников русскому языку. – М., 1978.
4. Львов М.Р., В.Г. Горещкий, Сосновская О.В. Методика преподавания русского языка в начальных классах: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 472 с.
5. Рамзаева Т.Г., Львов М.Р. Методика обучения русскому языку в начальных классах. – М., 1979. – С. 336 – 338.

УДК 371

С.Дубяга
Ю.Шевченко

ВПЛИВ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Серед різноманітних засобів формування особистості, що широко обговорюються у вітчизняній та зарубіжній науково-методичній літературі, чільне місце належить урокам читання. Їх різноманітний вплив на розвиток мовлення, формування моральних відчуттів та творчих здібностей дітей набуває дедалі ширшого визнання.

Важливим компонентом формування культури мовлення учнів, починаючи з 6-річного віку, є комунікативна активність учнів. Завдання вчителя початкових класів - пробудити в дітей емоційне задоволення, радість від спілкування, від власного й чужого висловлювання, бажання мовленнєвої діяльності. Велике значення в розвитку та збагаченні мовлення молодших школярів відіграють стилі фразеологічні сполучення, прислів'я та приказки. Ніщо так, як вони, не можуть зацікавити дітей, пробудити їхній інтерес до побудови зв'язного висловлювання. А навчання рідної мови в початковій ланці, як відомо, практично спрямоване на зв'язні висловлювання, правильно побудовані за змістом, структурою та мовним

виповненням. І, як видно з нашої практики, саме фразеологізми, ці влучні, цінні мовні перлини, дуже приваблюють дітей, викликають інтерес до читання, зумовлюють комунікативну активність учня молодшого шкільного віку.

У "Програмі середньої загальноосвітньої школи для 1-4 класів" сказано, що початковий курс української мови є пропедевтичним стосовно систематичних курсів української мови й літератури, які вивчаються в середній ланці загальноосвітньої школи" [1;22], а серед основних завдань початкового навчання зазначають такі: збагачувати мовлення, розвивати увагу та інтерес до мовлення (зокрема й чужого), до навчання, дати початкові відомості з мови й літератури. На уроках читання, крім цих завдань, необхідно викликати інтерес до традицій свого народу. Ці завдання реалізуються на різноманітному матеріалі, у тому числі й за допомогою прислів'їв, приказок та інших стійких сполучень слів, які відповідають віковим особливостям та пізнавальним потребам молодших учнів і мають високу художню цінність.

У початковій школі не вивчається розділ "Фразеологія". Учні лише знайомляться з окремими фразеологізмами в текстах та вправах підручників. У програмі з читання передбачено вивчити прислів'я про працю людей у різні роки року, про ставлення дитини до члена родини, до рідних та близьких їй людей, родинні зв'язки, традиції; поняття про національні особливості, родовід; про рідний край, землю, Батьківщину. Наприкінці другого року навчання діти повинні вже вміти практично розрізняти тексти таких жанрів, як казка, оповідання, вірш, загадка, прислів'я (на кінець 3 кл.) й приказка.

У програмі з української мови для 2 класу передбачено практичне ознайомлення з деякими фразеологізмами" [1;53]. Під час вивчення дієслова програмою визначено "спостереження за вживанням неозначеної форми дієслів у прислів'ях і приказках" [1;65].

У початкових класах для ознайомлення з фразеологізмами вчителі використовують фразеологічні одиниці з чітко визначеним компонентним складом і стійкою структурою, найбільш поширені в розмовно-побутовому та художньому стилях, доступні для розуміння учнів. Як мінімум, треба довести до відома дітей суть тих фразеологізмів, що трапляються в текстах підручників, звертаючи увагу на особливості їхньої семантики.

Здебільшого на уроках читання зміст стійких словосполучень учитель пояснює з учнями в процесі бесіди (у підручниках пропонуються запитання в зв'язі з текстом стосовно того, як слід розуміти той чи інший вислів) [3;36].

Деколи в текстах читанок наводяться пояснення, розкривається семантика фразеологізму. Але такий спосіб роз'яснення фразеологічного вислову використовується нечасто, здебільшого коли фразеологізм малопоширений: "на погали кидали" [3;18].

Учні молодшого шкільного віку в підручниках часто зустрічають такі фразеологізми, складові частини яких сприймаються як вільні словосполучення. Тому вислови "пекти раків", "сидіти на голках", "спину гнути" вчитель обов'язково пояснює, використовуючи прийом зіставлення з омонімічними словосполученнями: "хлопчики наловили і спекли раків" і "хлопчикові довелося пекти раків перед усім класом" [4;83].

Елементи стилістичного вживання стійких словосполучень практично також уперше використовуються у молодших класах на уроках читання. Не всі учні відчують емоційно-експресивну силу фразеологізмів, але знайдуться такі, що зрозуміють. Тож у "Букварях" розміщено багато казок, прислів'їв, загадок, потішок, народних дитячих пісень [5],[6], а інколи і фразеологічних зворотів: "ловити гав" [6;121]. Уся ця робота призначена для розвитку мовлення і мислення

учнів, збагачення їхнього словникового запасу та для залучення їх до пізнання витоків української культури, одним з найбагатших джерел якої є фразеологізм.

Важливим компонентом культури мовлення є вміння користуватися фразеологічною синонімією, що навчає розрізняти та відчувати семантичні та емоційні відтінки фразеологізмів, знайомить школярів з різною сферою використання синонімів: "дати ногам знати" - втекти.

Виконуючи різноманітні вправи (з фразеологізмами) на уроках мови, учні обов'язково мають конкретні завдання. Наприклад, найлегше сприймаються стійкі дієслівно-іменникові сполучення, тому, вивчаючи дієслово, вони відшукують фразеологізми та пояснюють їхнє значення, добираючи дієслова-синоніми: "не роби з мухи слона" - не перебільшуй; "дати прочуханки" - побити.

Вивчивши програму початкової школи та зміст підручників, можна цілком впевнено сказати, що фразеологізми мають місце в початковій школі. Ця робота сприяє формуванню національної самобутності, духовності молодшого школяра, виховує естетично розвинутого читача, здатного висловлювати оцінні судження про зміст твору чи явища тощо. Проте не можна, на жаль, стверджувати, що роботі над фразеологією приділяється достатня увага в початковій ланці.

Цілеспрямована робота над фразеологізмами на уроках мови та читання в початковій школі допоможе дітям зрозуміти цінність і красу народної мудрості. Молодші школярі поступово вчитимуться використовувати фразеологізми, удосконалюючи образність мовлення, підвищуючи його культуру в процесі навчання.

Література

1. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-4 (1-3) класи. - К.: Бліц, 1997.
2. Скрипченко Н.Ф., Савченко О.Я. Читанка. Підручник для 2 класу чотирирічної початкової школи. - К.: Освіта, 1996. - 368с.
3. Скрипченко Н.Ф., Савченко О.Я. Читанка. Підручник для 4 (3) класу чотирирічної початкової школи. - К.: Освіта, 1997. - 288с.
4. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Рідна мова. Підручник для 3(2) класу чотирирічної початкової школи. - К.: Освіта, 1996. - 254с.
5. Вашуленко М.С., Скрипченко Н.Ф. Буквар. Підручник для першого класу. - К.: Освіта, 1998. - 136с.
6. Прищепа К.С., Колесниченко В.І. Буквар. Пробний підручник для 1 класу. - К.: Форум, 2000. - 176с.

УДК 372.461

Н.Маянко
Л.Скоропенко

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна дошкільна педагогіка у відповідно до потреб соціально-економічного і духовних перетворювань у суспільстві надає величезне значення гуманізації загальної і соціальної освіти, особливо у сфері вербальної комунікації. У зв'язку з цим посилюється інтерес до проблеми виникнення і розвитку мовлення в онтогенезі. Дослідженню зазначеної проблеми присвячено праці таких видатних фізіологів, психолінгвістів, психологів і педагогів, як І. П. Павлов, М.Х. Швачкін, М. М. Кольцова, Г.Лі. Розенгард-Пупко, Ф.І. Фрадкіна, О.М. Гвоздев та ін. Наша стаття спрямована на вивчення особливостей використання мовних засобів дітьми переддошкільного віку в процесі спілкування з дорослими.

Результати дослідження Ф. І. Фрадкіної, М. М. Кольцової, Т. Є. Коннікової та інших свідчать про те, що на початку другого півріччя життя у дитини спостерігається реакція на слова дорослих, що ґрунтується на утворенні тимчасових зв'язків між словами, які чує дитина, і рухом у відповідь (повертання голови до предмета, протягування до нього рук) або між словами, які чує малюк, і звуковими рухами рук (наприклад, плескання в лодоні у відповідь на слова "ладушки, ладушки"). Однак у цьому періоді життя слово ще не має практичного значення для спілкування не тільки через обмежену кількість слів, а головним чином через обмежену роль слова як засобу спілкування дитини з дорослим.

Рефлекси, які виявляються в цей період життя у відповідь на мовленнєві сигнали, утворюються за типом тимчасового зв'язку, в якому слово є умовним подразником, а підкріпленням виступає безумовний орієнтуючий рефлекс.

Формування реакції на назву предмета відбувається наступним чином: дорослий викликає у дитини орієнтований рефлекс на певний предмет, який він тримає в руці перед дитиною, або на певній відстані від неї, і називає його або питає: "Де (назва предмета)?" У результаті багаторазового повторення при орієнтуючому підкріпленні виникає зв'язок між словом, яке вимовляє дорослий і предметом, який бачить дитина.

Аналогічно на даному етапі розвитку утворюються зв'язки між словом дорослого й активними руками дитини, що позначаються цим словом.

Слід зазначити, що утворення тимчасового зв'язку відбувається завдяки тому, що дорослий здійснює пасивні рухи дитини, супроводжуючи їх словами. Після декількох таких повторень, як правило, потім достатньо лише вимовити слово, яке супроводжувало рух для того, щоб дитина почала активно виконувати цей рух. Основне значення в цьому процесі має інтонація, з якою вимовляються слова, а не їх предметний зміст. Важливу роль відіграє інтонація і під час виконання дитиною заучених рухів.

У даному випадку слова дорослих для дитини є сигналом першого роду, такими, що не відрізняються від будь-якого звукового сигналу [4].

Пізніше, у віці 10-11 місяців, дитина вже починає виконувати доручення за інструкцією дорослого. Хоча малюк ще свідомо не користується словами, але вже можна говорити про початок мовленнєвого спілкування дорослого з дитиною. На цьому етапі розвитку розуміння мовлення є обмеженим і здійснюється лише завдяки включення дорослого і дитини в практичну ситуацію.

До кінця першого року життя дитини з'являється здатність до виконання словесних інструкцій дорослого, спрямованих на відмову дитини від виконання дії, її гальмування за словесним сигналом. Отже, слово стає не лише умовним подразником, але й умовним гальмом. І знову ж на цьому етапі розвитку дитини на початку значення має не зміст слова "не можна", а інтонація, з якою воно вимовляється. Завдяки інтонації і міміці дорослого, який вимовляє слово, що означає заборону дії, дитина починає реагувати на його значення.

Таким чином, до кінця другого півріччя життя дитини виникає диференційований зв'язок між словом і предметом або дією, що воно означає, завдяки чому спостерігається реакція не на інтонацію і звучання слова, а на його зміщення, що на думку Т. Є. Коннікової, Ф. І. Фрадкіної та інших, і є первинною формою розуміння мовлення [6].

З цього моменту починає своє становлення друга сигнальна система. Особливістю сигналів другого роду є узагальнення змісту, яке міститься у слові (В. П. Протопов, Ф. Н. Шемякін, Л. А. Шварц, О. Р. Лурія).

На основі встановлення часового зв'язку між словом і предметом або дією формується активне мовлення дитини. Зазвичай дорослий супроводжує словами

Н.Місяк, А.Моргунова – Робота над тлумаченням лексичного значення прикметників як мовного засобу пізнання навколишнього світу	114
І.Нагрибельна – Методика удосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів початкової школи засобом використання можливостей аудіювання	119
І.Нагрибельна, С.Сібільса – Формування мовленнєвої компетенції першокласників (букварний період навчання грамоти)	123
С.Коростельова, Н.Ромашева - Наукове обґрунтування ефективного використання методики дослідження підготовленості молодших школярів до вивчення іноземної мови (англійської)	126
І.Валуєва – Реалізація мовленнєвої діяльності молодшого школяра у процесі навчання іноземної мови	128
Т.Перетятко, Н.Кузьміна – Творчі вправи як засіб формування креативності молодших школярів	132
О.Горбонос – Українська літературна казка кінця ХІХ – поч.ХХ ст. у програмі початкової ланки освіти: синтез жанрово-типологічного і педагогічно-виховного аспектів	135
Г.Каптур, М.Соловійова – Емоційно-образна діяльність молодших школярів у процесі пізнання рідної мови	139
О.Федорова – Особливості порушень письма учнів початкових класів в умовах білінгвізму	143
Г.Настасюк – Розвиток мовленнєвої особистості дошкільника і молодшого школяра	146
В.Власюк – Використання ігрових елементів на початковому етапі навчання англійської мови	148
Н.Шикина – Система лингвометодической подготовки студентов к работе по формированию языковых понятий у младших школьников	152
✓ С.Дубяга, Ю.Шевченко – Вплив фразеологізмів на розвиток мовлення молодших школярів	154
Н.Манько, Л.Скороненко – Розвиток мовлення як засіб спілкування дітей переддошкільного віку	156
О.Сорока – Особливості мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку в умовах природного і штучного білінгвізму	160
А. Мілейко – Мова як основа та показник інтелектуального розвитку першокласників	162
О.Безердян – Психолого-педагогічні передумови розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках читання	165

Розділ IV.

Загальні проблеми виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Б. Андрієвський – Проблеми виховання толерантної особистості	167
Л. Бірюк – Формування професійної комунікативної компетенції вчителя початкових класів	170
В. Халамендик – Становлення та розвиток педагогічної освіти Півдня України в середині XIX – на початку XX століття.	174
Н. Бежанова – Виявлення контрольно-оцінних умінь як загальнонавчальних у молодших школярів.....	179
Т. Олейник, Д. Вельдбрехт – Проблеми розвитку художественно-творчого потенціала школьників.....	182
Н. Резнік – Роль учителя у формуванні міжособистісних стосунків молодших школярів у колективній творчій діяльності	185
Є. Швець – Ігри-заняття з дошкільнятами	190
Ю. Юлкіна – До питання методики вивчення рівня початків пізнавальної самостійності старших дошкільників.....	194
Г. Тазарачева – Ставлення суспільства до дітей з особливими потребами – мірило цивілізації (історико-соціально-педагогічний аспект).....	198
А. Єрохіна – Гра-драматизація як засіб виховання творчої особистості молодшого школяра	201
Н. Білюк – В. О. Сухомлинський про роль морально-естетичного ідеалу матері в духовному розвитку дитини	204
О. Коваленко – В. О. Сухомлинський про роль колективу у формуванні ціннісних орієнтацій молоді в позанавчальний час	207
М. Мінц – Учителі народних шкіл у XIX ст. у Херсонській губернії.....	211
С. Кіхтенко – Пропедевтико-профорієнтаційна робота зі школярами.....	214
О. Гордійчук – Духовно-моральні аспекти трудового виховання в народній педагогіці	218
І. Марчук – Обґрунтування комплексу професійно-моральних якостей працівника правоохоронних органів	222
Л. Бутенко – Становлення процесу інтерпретації творів мистецтва як педагогічна проблема	227
О. Удіна – Уплив ігрових вправ на формування техніки аплікації в дошкільників	232
І. Щербак – Громадянське виховання як проблема соціалізації особистості молодшого школяра	238
Відомості про авторів.....	241